

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-35>

УДК 339.9

МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

MECHANISMS OF INTERNATIONAL SUPPORT FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Кудінова Марина Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1525-8464>

Рубайко Марина Олегівна

студентка,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Kudinova Marina, Rubaiko Maryna
V.N. Karazin Kharkiv National University

Можливе поліпшення здійснення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств пов'язують із наданням підтримки міжнародних програм. Зазначено, що пріоритетним напрямком товарного експорту України є продукція рослинництва, адже наша країна є однією із тих, у яких найкращі географічні та кліматичні умови, які мають потенціал для аграрного сектору. У статті проаналізовано становище аграрного сектору, потужності зерносховищ по регіонах України, динаміку експорту з України зернових і зернобобових культур та борошна впродовж 2022/2023 МР та 2023/2024 МР роках на основі аналітичних даних Міністерства аграрної політики та продовольства України, сформовано відповідні висновки щодо обсягів експорту зернових культур у 2023 році. У роботі виокремлено лідера з зберігання зерна, одного з еталонних регіонів у плані розвитку інфраструктури для зберігання зерна. Взнявши до уваги можливі варіанти програм міжнародної підтримки визначено грант, який найбільше підійде саме для подальшого розвитку та удосконалення зовнішньоекономічної діяльності українських аграрних підприємств. Зазначено представлені можливості та перелік документів для подання заявки на фінансування.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, міжнародна підтримка.

At this stage, many Ukrainian agricultural companies take an active part in foreign economic activity, which is an important part of market relations. However, the consequences of a full-scale invasion, the lack of domestic enterprises' experience of working in foreign markets, international support determine the urgency of finding ways to improve the foreign economic activity of enterprises. The effective foreign economic activity of the enterprise contributes to the restoration of the country's export potential, increases the competitiveness of Ukrainian goods on the world market, forms a strong structure of import and export, attracts foreign investments and ensures the economic security of Ukraine. It is important to clarify the strategic direction of development, to improve export activities and to improve the quality of manufactured products, which will allow domestic enterprises to gain a long-term competitive advantage. A possible improvement in the implementation of foreign economic activity of agrarian enterprises is connected with the provision of support for international programs. It is noted that the priority direction of Ukraine's commodity exports is crop production, as our country is one of those with the best geographical and climatic conditions, which have potential for the agricultural sector. The article analyzes the state of the agricultural sector, the capacity of grain storage facilities in the regions of Ukraine, the dynamics of exports of grain and leguminous crops and flour from Ukraine during the 2022/2023 FY and 2023/2024 FY based on analytical data. According to the data of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, appropriate conclusions were made regarding the volumes of the formed export of grain crops in 2023. The work highlights the leading regions in grain storage, one of the key regions in terms of the level of grain storage infrastructure development. Taking into account the possible options of international support programs, the grant that is most

suitable for the further development and improvement of the foreign economic activity of Ukrainian agricultural enterprises has been determined. The opportunities presented and the list of documents for submitting an application for financing are clarified.

Keywords: foreign economic activity, export, agricultural sector, agricultural enterprises, international support.

Постановка проблеми. На даному етапі багато українських компаній активно залучені в зовнішньоекономічну діяльність, яка є важливою частиною ринкових відносин. Однак вітчизняні компанії не мають досвіду роботи на закордонних ринках, і, як правило, продають товари, які не вимагають особливих зусиль з просування, що робить актуальним пошук шляхів розширення зовнішньоекономічної діяльності компанії.

Внутрішній ринок України не може гарантувати споживання всієї продукції, пропонованої виробником, тому підприємство змушене розширювати ринки збуту. Таким чином, вони виходять на закордонні ринки, де існує гостра конкуренція з іноземними компаніями. Важливо уточнити стратегічний напрямок розвитку, удосконалити експортну діяльність та покращити якість продукції, щоб вітчизняні підприємства могли отримати довгострокову конкурентну перевагу.

Територіальна окупація та військові дії призвели до скорочення оброблюваних земель, нестачі робочої сили, обладнання, палива та капіталу, а також знищення шляхів матеріально-технічного постачання – усе це створило безпрецедентні проблеми для аграрного бізнесу. Військові дії в Україні призвели до того, що навесні ціни на вітчизняну сільськогосподарську продукцію впали нижче собівартості.

Після вторгнення в Україну Російською Федерацією основний експорт продовольчих культур суттєво припинився, оскільки близько 95% експорту здійснювалося через порти Миколаєва, Південної Одеси, Чорноморська, інших 5% припадало на Бердянськ та Маріуполь.

Зовнішньоекономічна діяльність сільськогосподарських підприємств є важливим фактором розвитку країни. Україна має великий потенціал для експорту товарів агропромислового комплексу. Своєчасна та активна участь сільськогосподарських підприємств у міжнародній торгівлі є основним напрямком інтеграції країни у світову економіку, і матиме позитивний вплив на загальну економіку моєї країни в майбутньому.

Українським аграрним підприємствам необхідно системно застосовувати методи

залучення міжнародних інвестицій в умовах міжнародної диверсифікації та оцінювати недоліки та переваги підприємств, які організують зовнішньоекономічну діяльність на зовнішніх ринках.

Реалізація міжнародних програм підтримки агробізнесу є важливим стратегічним кроком для забезпечення економічної стабільності, продовольчої безпеки та збереження робочих місць в умовах геополітичної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми функціонування зовнішньоекономічної діяльності підприємств вперше широко висвітлювалися в зарубіжній науковій літературі. В Україні цими питаннями займаються такі експерти, як Багрова І. В., Власюк В. Є., Гузенко Г. М., Дергачова Г. М., Козак Ю. Г. та ін.

Аналіз сучасних методів трактування поняття «зовнішньоекономічна діяльність» в вітчизняній економічній літературі засвідчує, що низка науковців, представлених у попередньому абзаці у своїх дослідженнях беруть за основу Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Багрова І. В. стверджує, що діяльність суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється або на території України або за її межами [1]. Власюк В. Є. описує поняття «зовнішньоекономічної діяльності» як процес трансформації внутрішньої діяльності компанії у міжнародну, коли компанія виходить на зовнішні ринки, використовуючи різні форми процесів і зв'язків [1]. Гузенко Г. М. трактує зовнішньоекономічну діяльність у своїх роботах, як процес розвитку господарських зв'язків між національними суб'єктами суспільного виробництва та їх зарубіжними партнерами як на території України, так і за її межами [3]. Дергачова Г. М. характеризує зовнішньоекономічну як складову господарської діяльності підприємства, і як важливий фактор економічного зростання, створення передумов більш інтенсивного розвитку інтеграційних процесів на мікрорівні [4].

Крім того, варто зазначити, що багато авторів не надають прямого пояснення ЗЕД у своїх роботах. Вони визначають окремі ознаки та

складові, притаманні зовнішньоекономічній діяльності, розкриваючи таким чином сутність та основні ознаки цієї категорії. Наприклад, Козак Ю. Г. у своєму підручнику [7, с. 272] наводить такі відомості про зовнішньоекономічну діяльність: зовнішньоекономічна діяльність спрямована на вирівнювання темпів економічного розвитку; порівняльність витрат виробництва на вітчизняному та світовому ринках; використання переваг міжнародного поділу праці. Функції зовнішньоекономічної діяльності також розкриває суть цього поняття. Вони включають: організацію і підтримку міжнародного обміну плодами праці і природними ресурсами в матеріально-вартісній формі, визначення споживчої вартості продуктів міжнародного поділу праці, організацію міжнародного грошового обігу. Практичне значення зовнішньоекономічної діяльності полягає в можливості отримання валютної виручки від експорту, підвищення рівня технології виробництва (завдяки імпорту, більш ефективним процесам і технологіям), випуску конкурентоспроможної продукції.

Формулювання цілей статті. Виявлення та дослідження сучасних механізмів міжнародної підтримки зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки Росія розв'язала повномасштабну війну проти нашої країни, українська економіка зазнала великих втрат. Загалом закрито 9,9% підприємств, частково – 21,8% (без урахування зайнятих), свідчать дані репрезентативного опитування Центру інновацій та розвитку, Офісу розвитку підприємництва та експорту, національного проекту Дія.Бізнес [10].

Прямі збитки для малих і середніх підприємств склали приблизно 87 мільярдів доларів США, оскільки ділова активність зменшилася, а експортери зіткнулися з обмеженими можливостями через блокування портів.

Сільське господарство України – потужна експортоорієнтована галузь національної економіки, яка довела свою життєздатність як під час бойових дій на нашій території, так і під час пандемії COVID-19. Проте його подальше ефективне та стає функціонування, безсумнівно, пов'язане з розвитком інновацій у всіх галузях та стадіях сільськогосподарського виробництва.

Сьогодні галузь рослинництва є однією з провідних галузей сільського господарства, що дуже активно розвивається, що не можна

сказати про галузь тваринництва. Сучасний стан тваринницької галузі не відповідає її потенціалу.

Пріоритетним напрямком українського товарного експорту є рослинництво. У табл. 1 відображено динаміку експорту з України зернових, зернобобових культур та борошна.

За даними табл. 1 можна побачити, що експорт з України деяких зернових, зернобобових культур та борошна зменшився у 2023/2024 МР в порівнянні із 2022/2023 МР, зокрема: експорт пшениці зменшився на 280 тис. т, ячменю – 377 тис. т, жита – 5,3 тис. т, кукурудзи – 3043 тис. т, а також іншого борошна – 1,3 тис. т. Проте спостерігається і динаміка збільшення експорту пшеничного борошна на 8,2 тис. т, що є позитивним результатом для більшості аграрних підприємств.

Сьогодні більшість ячменю та кукурудзи експортується залізницею, але деякі українські зернові культури все ще змушені зберігати на елеваторах.

Згідно даних 2022 року, на рис. 1 зобразимо потужність зернохосовищ по регіонах України (вказані тільки ті області, де не ведуться активні бойові дії).

Рисунок ілюструє розподіл зернохосовищ у різних регіонах України, з особливим урахуванням областей, що знаходяться поза зоною активного бойового конфлікту. Цей графічний матеріал використовується для аналізу і забезпечення стійкості зернового сектору економіки в умовах відсутності воєнних дій. Дані дозволяють здійснити ефективне управління зерновими резервами, оптимізувати логістику та забезпечити стабільні умови для аграрних підприємств у регіонах, що залишаються віддаленими від зон напруження.

Щодо лідера з зберігання зерна, Полтавщина виглядає одним з еталонних регіонів у плані розвитку інфраструктури для зберігання зерна. Це зумовлено історичними причинами, а також стало результатом інвестицій останніх двох десятиліть. Традиційно високий валовий збір зерна і неможливість оперативно вивезти його у південному напрямку не залишають агровиробникам іншого вибору, аніж створення власних потужностей для зберігання. Разом з тим елеватори Полтавщини слугують своєрідним хабом для частини врожаю із сусідніх регіонів.

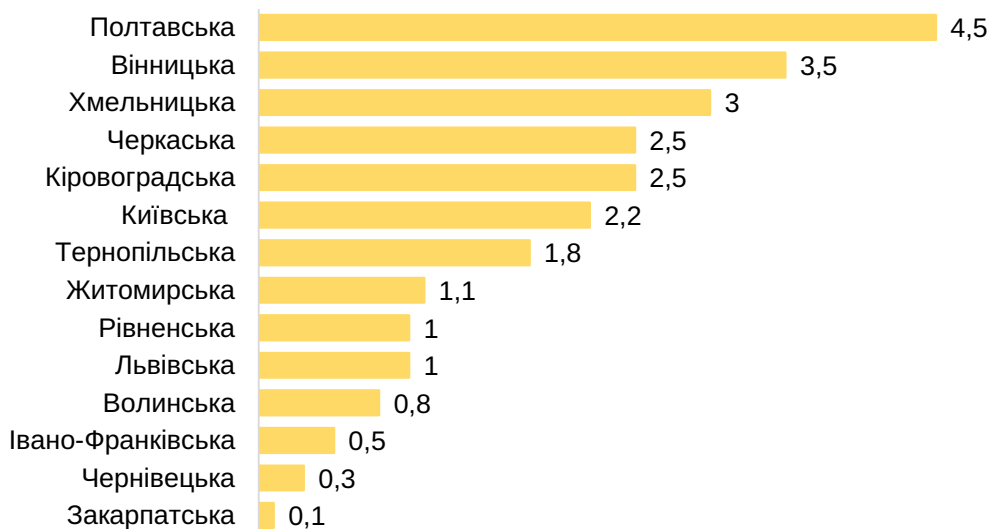
Агропідприємства Полтавщини, враховуючи труднощі експорту через південні напрямки, виявили високий ступінь резилієнтності, вкладаючи зусилля у створення та

Таблиця 1

Експорт з України зернових, зернобобових культур та борошна, тис. т

	Роки				Відхилення (-/+)	
	2023/2024 МР		2022/2023 МР		2023/2024 МР до 2022/2023 МР	у тому числі у жовтні
	Всього	в тому числі: у жовтні 2023	Всього станом на 28.10.2022	в тому числі: у жовтні станом на 28.10.2022		
Зернові та зернобобові, всього	8721	1968	12344	3652	-3623	-1684
пшениця	4399	1065	4679	1638	-280	-573
ячмінь	669	47	1046	272	-377	-225
жито	0,9	0,1	6,2	1,9	-5,3	-1,8
кукурудза	3531	846	6574	1730	-3043	-884
Борошно пшеничне, тис. тонн	40,4	5,8	32,2	10,1	8,2	-4,3
Борошно інше	1,4	0,3	2,7	0,3	-1,3	0
Борошно разом	41,8	6,1	34,9	10,4	6,9	-4,3
Експорт разом (зерно + борошно)	8777	1976	12391	3666	-3614	-1690

Джерело: сформовано автором за офіційними даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [5]

Рис. 1. Потужності зерносховищ по регіонах України (ті області, де не ведуться активні бойові дії), млн т

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6]

розширення ефективних зерносховищ. Співпраця з іншими регіонами в сфері агропереробки та зберігання зерна сприяє підтримці потоків врожаю та збільшенню загального обсягу зберігання.

Після вторгнення Російської Федерації в Україну експорт товарної продукції скоротився майже в двічі, а імпорт – втричі. Російська Федерація свідомо підриває нашу еконо-

міку, блокуючи внутрішній експорт. Сьогодні, щоб покращити економіку країни, необхідно зосередитися на експорті продовольчих культур, таких як пшениця, кукурудза та ячмінь, які історично займали найбільшу частку в експорті.

У цій складній ситуації з кожним днем зростає потреба у залученні інвестицій, у тому числі іноземних, для відновлення та повно-

цінного функціонування вітчизняних підприємств, тому залучення інвестицій є одним із головних завдань сучасної економіки.

Найбільшими інвесторами в український аграрний сектор до війни були Кіпр, Німеччина, Данія та Польща [2]. Незважаючи на те, що наразі ситуація в країні є нестабільною, очікується, що в майбутньому інвестиційна привабливість України зросте, а інвестиційна діяльність відповідно збільшиться. Проте для залучення інвестицій необхідно створити умови, які дозволять іноземним інвесторам безпечно та ефективно вкладати кошти в національну економіку.

Зокрема за підтримки канадської, японської та австралійської благодійної організації Minderoo Foundation, у вересні 2022 року було запущено план із забезпечення фермерів засобами тимчасового зберігання продуктів харчування з метою подолання дефіциту продуктів харчування та підтримки складських потужностей для глобальної продовольчої безпеки. У рамках програми «Українські фермери» планується безкоштовно роздати 30 700 одиниць. Кожне зернохосвище має місткість 200 тонн і може зберігати близько 30% урожаю, який потребує країна. Допомога також надала техніку для навантаження та розвантаження зернових мішків. Станом на початок січня 2023 року аграрії отримали понад 87% від загальної кількості рукавів [8].

Сталий розвиток економіки, відродження сприятливих галузей промисловості, повна реалізація регіонального потенціалу та підвищення рівня життя людей – все це вимагає відповідних інвестицій у промислову та соціальну сфери.

Аналіз досвіду діяльності міжнародних проектів показує, що в багатьох розвинених країнах світу одним із важливих завдань органів місцевого самоврядування є спрямування роботи, пошук альтернативних джерел позабюджетного фінансування та налагодження співпраці з міжнародними організаціями, програмами та грантами.

У період повномасштабного вторгнення в Україну важливо реалізувати міжнародну програму підтримки агробізнесу з наступних причин:

- економічна стабільність: підтримка агробізнесу в складних умовах вторгнення допоможе зберегти економічну стабільність країни;
- продовольча безпека: аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні національної продовольчої безпеки. Підтримка

агробізнесу забезпечить стабільність поставок продуктів харчування на внутрішній ринок;

- збереження робочих місць: сільське господарство займає значну частину робочої сили України. Збереження робочих місць у сільському господарстві допоможе уникнути соціально-економічних криз і забезпечить дохід населення;

- підтримка експорту: Україна є одним із найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі. Міжнародна підтримка допоможе зберегти та розширити експортні можливості, які важливі для платіжного балансу країни;

- технічна допомога: міжнародні програми можуть надавати технічну допомогу сільськогосподарському сектору для сприяння впровадженню сучасних технологій для підвищення продуктивності та стійкості господарств;

- фінансова підтримка: міжнародні організації можуть надати фінансову підтримку у формі позик або грантів, щоб допомогти сільськогосподарським підприємствам подолати економічну нестабільність.

Гранти є найпоширенішою формою фінансування проектів для донорських організацій.

Отримання аграрного гранту – це процес подачі заявки на отримання фінансової підтримки для розвитку аграрного сектору нашої країни. Гранти можуть надавати різні організації, такі як державні установи, міжнародні фонди, благодійні фонди та інші організації, призначені для підтримки розвитку сільського господарства.

Розглянемо добірку актуальних грантів для аграріїв, які діють за підтримки міжнародних організацій, можливих в реалізації для досліджуваного в цій роботі підприємства (рис. 2).

Сільськогосподарським підприємствам, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність порадимо подати заявку на отримання гранту «Експортер» від Департаменту сільського господарства USAID для подальшого вдосконалення та розширення зовнішньоекономічної діяльності.

Планом передбачено, що в рамках профінансованого проекту, запропонованого для цієї заявки, будуть реалізовані наступні заходи (перелік не є вичерпним):

- визначення та залучення керівника з експорту з первинним завданням (та у разі обґрунтованої необхідності – інших позицій, для організаційної, комунікаційної, й, бухгалтерської підтримки ініціативи) – синхронізувати експортні можливості та потреби підпри-

Для виробників органічної продукції	"Експортер"	Розширення агробізнесу	Для середніх агропідприємств	Отримання мінеральних добрив
<ul style="list-style-type: none"> • Подача заяв: до 20 вересня 2024 р. • Розмір: 5 тис. дол. • Організатор: Об'єднання «Органічна Ініціатива» • Міжнародна підтримка: Швейцарська Конфедерація 	<ul style="list-style-type: none"> • Подача заяв: до 18 листопада 2024 р. • Розмір: 20-75 тис. дол. • Організатор: USAID АГРО • Міжнародна підтримка: USAID 	<ul style="list-style-type: none"> • Подача заяв: до 5 жовтня 2024 р. • Розмір: 20 тис. дол. • Організатор: Данська рада у справах біженців (DRC) • Міжнародна підтримка: Швейцарська Конфедерація 	<ul style="list-style-type: none"> • Подача заяв: до 17 січня 2024 р. • Розмір: 30 тис. дол. • Організатор: USAID АГРО • Міжнародна підтримка: USAID 	<ul style="list-style-type: none"> • Подача заяв: до 10 жовтня 2024 р. • Розмір: 1 тонна нітроамофоски для основного та припосівного внесення • Організатор: USAID АГРО • Міжнародна підтримка: USAID АГРО

Рис. 2. Актуальні гранти для аграріїв за підтримки міжнародних організацій

Джерело: побудовано авторами на основі даних [5]

емства, розробити і впровадити ППЕ (план проекту експорту) підприємства на період 6–12 місяців;

– аналіз не більше трьох цільових експортних ринків, запропонованих експортними підприємствами;

– висновки та схвалення щодо виходу засобів індивідуального захисту на вибрані ринки або розширення присутності на вибраних ринках;

– покращення експортних можливостей підприємств для виходу на обрані цільові ринки;

– пошук партнерів на цільових ринках: заходи, пов'язані з пошуком партнерів/дистриб'юторів, які проявляють інтерес до товарів і/або послуг компанії;

– підготовка корпоративної ціннісної пропозиції та розробка маркетингових матеріалів;

– реєстрація на маркеті та відповідних платформах, підписка на бізнес-ресурси та отримання інформації про потенційних партнерів, участь у міжнародних спеціалізованих організаціях;

– реалізація заходів з просування експорту: участь у торгових місіях та виставках; запрошення та/або прийом іноземних покупців з України, організація спеціальних захо-

дів для просування пропозицій компанії (side events) під час проведення відомих міжнародних виставок, B2B («бізнес-для-бізнесу») нетворкінгу, тощо;

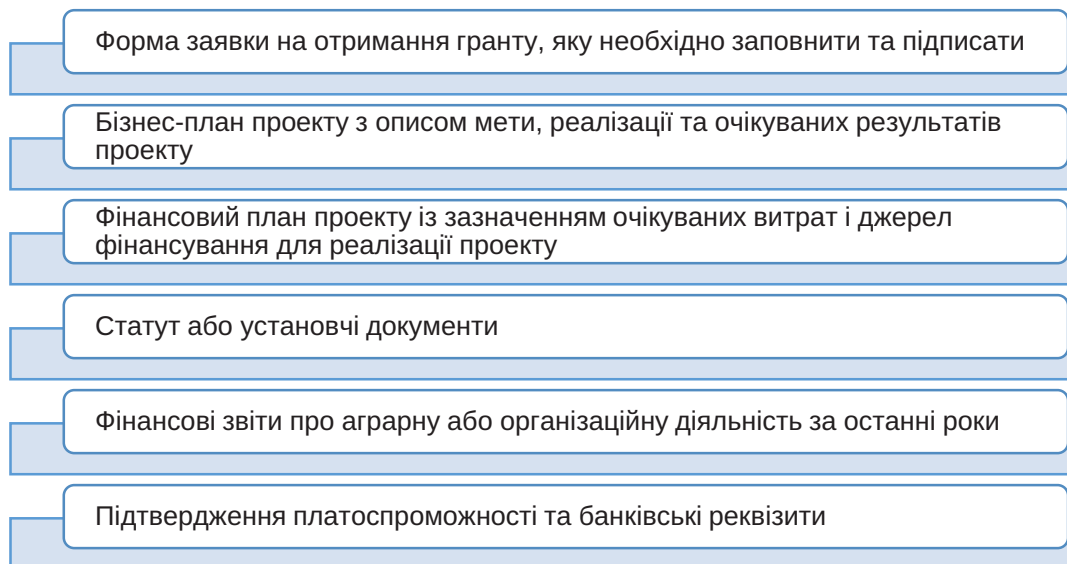
– підтримка операційної присутності компанії на цільових ринках шляхом співпраці з експертами/торговими агентами, створення центрів продажу на ринку, оренди логістичних складів продукції та інших заходів для прискорення експортних продажів.

Грант надаватиметься та реалізовуватиметься відповідно до правил USAID та постанов уряду США, що регулюють надання грантів за контрактами, а також внутрішньої політики та процедур програми щодо управління грантами.

Для отримання фінансування підприємством необхідно подати деякі документи (рис. 3).

Грант надає значну фінансову допомогу для реалізації проектів з вдосконалення та розширення зовнішньоекономічної діяльності. Це включає в себе покращення інфраструктури, технологічного обладнання та розвитку нових методів виробництва, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності на світовому ринку.

Обраний грант включає в себе можливість отримати консультації від експертів у галузі зовнішньої торгівлі та експортного менедж-

Рис. 3. Необхідні документи для отримання фінансування

Джерело: побудовано авторами на основі даних [9]

менту. Це допоможе аграрним підприємствам ефективно визначити стратегії розвитку, а також вирішити питання, пов'язані з міжнародними стандартами та регуляціями. Також він не аби як сприяє розширенню ринків збуту та збільшенню обсягів експорту. Це дозволить визначити нові перспективні ринки та забезпечити стійкий збут своєї продукції на міжнародному рівні.

Грант «Експортер» надає можливість отримати довгострокову підтримку, що робить його ідеальним інструментом для планування та реалізації стратегій зовнішньої економічної діяльності. Ця стабільність сприяє підвищенню довіри партнерів та інвесторів. Він також сприяє впровадженню інноваційних підходів у сільське господарство, що дозволяє підприємствам створювати продукцію відповідну світовим стандартам та вимогам.

Висновок. За часи повномасштабного аграрний сектор України зазнав значних втрат як на державній, так і на міжнародній арені. Впровадження міжнародних програм підтримки зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств є важливим стратегічним кроком для забезпечення економічної стабільності, продовольчої безпеки та збереження робочих місць в умовах геополітичної нестабільності. Ці програми забезпечать необхідну фінансову, технічну та міжнародну підтримку для сприяння розвитку та модернізації сільськогосподарського сектора, зміцнення партнерства та зв'язків на міжнародних ринках. Ці заходи не лише цілеспрямовано сприяють внутрішньому економічному здоров'ю країни, а й підтримують її позиції на світовій арені, сприяють зміцненню взаєморозуміння та міжнародної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Багрова, В.Є. Власюк (2004). Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник. Київ : Центр навч. літ., с. 580.
2. Василенко В.А. Теорія і практика Розробки управлінських рішень: Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури. 2013. 165 с.
3. Гузенко Г. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: сутність, економічний механізм її розбудови, особливості. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3. С. 14.
4. Дергачова Г. М., Пінчук О.В. Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2020. № 1. С. 114–115. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201167> (дата звернення: 21.11.2023)
5. Звіт щодо отримувачів державної підтримки в галузі АПК. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovihzernobobovih-ta-boroshna> (дата звернення: 15.11.2023).

6. Зерна сховища. Географія елеваторних потужностей України. URL: <https://landlord.ua/rejtingi/reitynh-rehioniv-ukrainy-za-potuzhnistiu-elevatorykh-kompleksiv/> (дата звернення: 17.11.2023).
7. Козак Ю. Г. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2012. 272 с.
8. Макалюк І. В., Кашпуренко Т. О. Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2280/2201> (дата звернення 21.11.2023).
9. Перелік міжнародних програм, конкурсів та грантів в розрізі напрямів: економіка та підприємництво, аграрний розвиток, енергоефективність та екологія. URL: <https://mykolaivska-gromada.gov.ua/news/1695972666/> (дата звернення 20.11.2023).
10. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. С. 22.

REFERENCES:

1. Bahrova I. V., Vlasiuk V. Y (2004). Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv: Pidruchnyk [Foreign economic activity of enterprises: Textbook]. Kyiv: Tsentri navch. lit., p. 580 (in Ukrainian)
2. Vasylenko V.A. (2013) Teoriia i praktyka Rozrobky upravlinskykh rishen: Navchalnyi posibnyk [Theory and practice of development of management solutions: Study guide]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, p. 165 (in Ukrainian)
3. Huzenko H. M. (2013) Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstva: sutnist, ekonomichniy mekhanizm yii rozbudovy, osoblyvosti [Foreign economic activity of the enterprise: essence, economic mechanism of its development, features]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho» – Bulletin of the National University "Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise"*, vol. 3, p. 14 (accessed November 29, 2023).
4. Derhachova H. M., Pinchuk O. V. (2020) Pidvyshchennia efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva [Increasing the efficiency of the enterprise's foreign economic activity]. *Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy – Business, innovation, management: problems and prospects*, vol. 1, pp. 114–115. Available at: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201167> (accessed November 21, 2023).
5. Zvit shchodo otrymuvachiv derzhavnoi pidtrymky v haluzi APK [Report on recipients of state support in the agricultural sector.]. Ofitsiinyi sait Ministerstva ahrarynoi polityky ta prodovolstva – Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food. Available at: <https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrainy-zernovihzernobobovih-ta-boroshna> (accessed November 15, 2023).
6. Zerna skhovyshcha. Neohrafiia elevatorykh potuzhnostei Ukrainy [Grain storage. Geography of elevator capacities of Ukraine]. Landlord – Landlord. Available at: <https://landlord.ua/rejtingi/reitynh-rehioniv-ukrainy-za-potuzhnistiu-elevatorykh-kompleksiv/> (accessed November 17, 2023).
7. Kozak Y.H. (2021) Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv: Navchalnyi posibnyk [Foreign economic activity of enterprises: Study guide]. Kyiv: Osvita Ukrainy, p. 272 (in Ukrainian)
8. Makaliuk I. V., Kashpurenko T. O. (2023) Stanovyshche pidpriemstv ahrarynoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny: finansovo-investytsiini aspekty [The position of enterprises of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of war: financial and investment aspects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 49. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2280/2201> (accessed November 21, 2023).
9. Perelik mizhnarodnykh prohram, konkursiv ta hrantiv v rozrizi napriamiv: ekonomika ta pidpriemnytstvo, ahraryni rozvytok, enerhoefektyvnist ta ekolohiia [List of international programs, competitions and grants in the following areas: economy and entrepreneurship, agricultural development, energy efficiency and ecology]. Available at: <https://mykolaivska-gromada.gov.ua/news/1695972666/> (accessed November 20, 2023).
10. Skrypnyk S. V., Protseviat O. S., Voronova O. V. (2022) Osoblyvosti rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of foreign economic activity in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 38, p. 22.